

Рецензия

по конкурс за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Информационно-търсещи системи), обявен от Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет
Докторант: Ели Драганова Попова
Тема: „Кариерното развитие на библиотечния персонал в контекста на информационното общество”

Рецензент: доц. д-р Елена Асенова Янакиева,
Национална библиотека „Св.св. Кирил и Методий”

Обща информация за кандидата

Ели Попова е завършила последователно Държавния библиотекарски институт в София и Института за култура - Минск, Беларус /сега Университет за култура/. От 2011 г. е докторант към Катедра „Библиотечно-информационни науки и културна политика” при СУ „Кл. Охридски”. През периода 1999 – 2013 г. е преминала голям брой обучителни курсове : работа с бази данни на ООН; работа с бази данни на Европейския съюз в рамките на обменна програма на Европейската комисия /ЕДЦ – Дрезден, Германия/; специализирани семинари на Европейския съюз за специалисти от Европейските документационни курсове /ASSER College, Холандия/; обучение за обучители по проекта ABLE : „Библиотеката – обществен информационен център”; курсове към Института за пазарна икономика, Българския център за нестопанско право, СИСКО Бизнес институт, Центъра за продължаващо обучение на библиотекари и др. Професионалното ѝ развитие е свързано първоначално с Регионална библиотека „Св. Минков” в Перник , където работи като библиотекар, зав. читалня, зав. Справочен отдел, директор; по-късно като библиотекар в библиотеката към НБУ; като зав. Европейския документационен център и направление „Специални колекции” в Национална библиотека „Св.св. Кирил и Методий”; като специалист „Обучения” по програма Глобални библиотеки - България. Понастоящем е директор на Изпълнителното бюро на Българската библиотечно-информационна асоциация /ББИА/. Работила е като участник, лектор и обучител по редица проекти. Ползва руски и английски езици. Била е член на УС на ББИА и на Постоянния комитет на ИФЛА, Секция „Правителствена информация и официални издания”.

1. Съдържателен анализ на научните и научно-приложните постижения в дисертацията

Дисертацията е с обем 362 страници, 139 бр. използвани източници, две приложения, 26 таблици, 49 фигури и 22 фигури към таблици, списък на публикациите по темата. Състои се от увод, три глави и заключение.

В *увода* авторката аргументира актуалността на разработката, посочва целите и задачите, които си поставя, обхвата, методологията и структурата. Темата безспорно е актуална, тъй като съвременното информационно общество изисква хора с подходящо образование, компетентности и личностни качества, които да извършат промяна във всички дейности. Част от институциите, участващи в тази промяна, са библиотеките, а успешните технологични и организационни промени в тях зависят в много голяма степен от библиотекарите. От друга страна, успехът на промяната предопределя стратегическото развитие и бъдещето на институцията библиотека. Авторката отбелязва: „създават се предпоставки за нови подходи, модели и принципи на управление на човешките ресурси в библиотеката, включително процедурите на кариерно и професионално израстване” /с. 6/. Процесът се нуждае от теоретично осмисляне, което се усложнява от неговия интердисциплинарен характер.

Целта на дисертационния труд е да се анализират перспективите пред кариерното развитие в процеса на трансформация на библиотеките в България. Докторантката е ограничила обхвата на разработката, като не изследва управлението на човешките ресурси в цялост или дори само в библиотеките, а правилно акцентира върху управлението на кариерното развитие като част от общия библиотечен мениджмънт. За постигането на целта си е поставила шест задачи. Те са внимателно обмислени, представени в логична последователност и изпълнени, с което е постигнато успешното решаване и на последната, най-важна задача, а именно – създаване на моделен подход за кариерното развитие на библиотечния персонал като фактор за развитието на библиотечните организации в ИО.

Интердисциплинарният характер на темата предполага богат научен инструментариум. Докторантката е използвала общи и частни научни методи, а за специфичните си задачи е разработила специална методология, която успешно прилага при анализа и систематизацията на данните от двете проведени анкети. Огромният обем информация, която е проучила и представила в първите две глави, е организиран в много подтеми, което позволява да бъде проследена логиката и акцентите в изложението.

Първа глава, както посочва заглавието, прави въведение в концептуалните основи на кариерното развитие. Отлично впечатление прави *обзорът* на литературата. Проучените публикации са систематизирани, а най-важните проблеми в тях са обобщени, като са посочени водещи български и чужди

автори и техни научни трудове. Авторката е проучила основни трудове по управление на човешките ресурси за последните 10 години; общите постановки в тях са интерпретирани в контекста на управлението на библиотечните организации; от него е акцентирано върху управлението на кариерното развитие. Тази тристепенна организация на обзора, в който са открити и социологически, психологически, демографски, икономически и редица други проблеми, дава солидна теоретична подготовка на докторантката и до голяма степен предполага успешното изпълнение на задачите, които си е поставила.

Интердисциплинарният характер на дисертацията налага още *уточняване на използваната терминология*. Представени и тълкувани са редица термини, свързани с организационната култура, комуникация, поведение, с кариерното развитие на кадрите в организацията, професионални компетенции и мн. други; уточнено е значението и развитието на ключови понятия. Авторката разглежда библиотеката като съвременна организация, затова я поставя в контекста на мениджмънта и стратегическото развитие; обръща внимание на смяната на системата за управление – от управление, ориентирано към „контрол за развитието на организацията” към „контрол за развитието на човешките ресурси” /с. 41/, а по-натъък - към „стратегическо управление на човешките ресурси”. Положително е, че съдържанието на термините, особено на свързаните с персонала, е анализирано в различни научни области и съответно източници, не само в библиотековедски аспект, което равнопоставя персонала в библиотеките с останалите организации. Налага се изводът, че докторантката не само е проучила редица теоретични трудове /на терминологията са посветени 40 страници/, но е осмислила използваната терминология. Третата част от първа глава изследва факторите на *промяната* и въздействието им върху кариерата в библиотеките. Анализирани са ефектите от развитието на ИКТ върху библиотечните; представена е нова характеристика на човешките ресурси; промените в библиотечната професия и библиотечния персонал. Докторантката откроява три области, характерни за всеки сектор, вкл. библиотечния, важни за стратегическото му развитие – образование на кадрите, рационално използване на човешките ресурси, система за повишаване на квалификацията. Особено важни са новите компетентности, които трябва да притежават библиотечните специалисти, затова в разработката този въпрос е проучен задълбочено. В частта „Нова карта на уменията и знанията на библиотечните специалисти в информационното общество” докторантката разглежда задълбочено трите основни начина за придобиване на знания и умения – образование, продължаваща професионална квалификация, непрекъснато образование. Проучила е трудове на редица авторитетни чужди специалисти /руски, американски, европейски/, както и на водещи български специалисти, посветени на образователните модели в библиотечно-информационното образование;

практиките в редица страни за професионална квалификация; наложилите се тенденции. В края на първа глава докторантката е проучила управлението и планирането на кариерата, като представя основните схващания на водещи чужди специалисти. Прави впечатление, че разглежда кариерното развитие двупосочно - като лична удовлетвореност на библиотечните специалисти, но и като част от библиотечния мениджмънт за позитивно развитие на библиотеката. То е важна част от трансформациите в структурата на библиотеката, породени от промените, тъй като при всяко изменение в организационната структура се засяга статуса на хората в организацията. Затова докторантката препоръчва по-гъвкава и адаптивна структура, за разлика от традиционната пирамидална структура.

Направените задълбочени анализи в първа глава са довели докторантката до следните изводи: кариерното развитие на библиотечния персонал е предпоставка за успешната трансформация на библиотеките в края на 21 в.; то е лост на библиотечния мениджмънт, чрез който се изпълнява стратегическото развитие на библиотеките; кадровото осигуряване на трансформациите е гаранция за бъдещото съществуване и развитие.

Глава втора разглежда съвременното състояние на кариерното развитие на библиотечния персонал в България. Докторантката представя и анализира резултатите от две анкетни проучвания, проведени през 2012-2014 г.

Следвайки възприетите четири етапа на кариерното развитие /пред-кариера, начален етап, етап на установяване и стабилност и етап на оттегляне/, тя провежда анкетни проучвания на етап пред-кариера и на етап кариера. Това ѝ дава възможност да съпостави нагласите на студентите по библиотечни специалности и на вече работещите библиотечни специалисти. Е. Попова е разработила две анкетни карти и собствена методология на анкетните проучвания, а чрез техния анализ и оценка извежда факторите, от които зависи кариерно развитие. За първото са анкетираны студенти от трите висши учебни заведения, които подготвят библиотечни специалисти. Резултатите са разгледани и поотделно, за да се установи има ли разлика в нагласите на студентите; студентите са обособени по форма и курс на обучение, за да се проследят нагласите на студентите-задочници, част от които работят в библиотеки, и нагласите на студентите от по-горните курсове; еднакви и близки по съдържание отговори са обособени и коментирани. Петте въпроса от анкетата са ясно формулирани, зададени в логична последователност и целят да установят както мотивацията за избор на специалността, така и очакванията за кариерно развитие в рамките на тази специалност. Докторантката е създавала шестстепенна система за оценка на отговорите с три показателя, което компенсира неизбежният субективизъм, тъй като анализът и оценката са направени от нея. Всеки от въпросите е анализиран и коментиран подробно.

Второто анкетно проучване, проведено през същия период и на два етапа, цели да провери кариерното развитие на библиотечния персонал в различни видове български библиотеки. Проведено е по електронна поща, като са анкетирани служители на различни длъжности. Подборът на анкетираните в регионалните библиотеки е насочен към три групи служители, които *би следвало* /подч. е на докторанта/ да имат отношение към кариерното развитие. Броят на попълнените анкети е достатъчен за провеждане на проучване; методологията е обяснена много подробно. Резултатите са коментирани обстойно. Въпросите са свързани със структурата на библиотеката, професионалната подготовка /образование, професионалната квалификация, кариерно развитие/, личностни мотиви, трудово представяне, връзка между анкетирания и библиотеката. Към въпросите са дадени пояснения и добре обмислени възможни отговори; дадена е възможност за допълване в свободен текст. Това предопределя по-голямата точност и изчерпателност на анкетата. Кариерното развитие е коментирано най-задълбочено, тъй като проблемът е основен за дисертацията. Предложените фактори, влияещи върху него /ръководство на библиотеката, структура, нормативна база и лични обстоятелства/, са коментирани по видове библиотеки.

Изводите към анкетата от второто проучване авторката свързва с трансформациите в библиотеките, които създават повишен интерес към библиотеките и професионалното развитие в тях; в същото време посочва, че в практиката липсват ясни критерии за кариерното развитие.

Получените резултати от двете анкети са използвани максимално; изводите следват логично от направените коментари. Отлично впечатление правят и многото таблици и фигури, които илюстрират резултатите и дават нагледна представа за направените изводи.

Трета глава цели да проучи предпоставките за изграждане на модели на кариерно развитие в библиотеките в информационното общество.

Докторантката проучва проблема от няколко гледни точки: представя добри практики на чужди библиотеки, свързани с библиотечната кариера, за да получи база за сравнение с предпоставките за кариерно развитие у нас; представя социално-икономическите условия у нас, като отчита спецификата на библиотечния сектор; проучва европейската и национална политика; нормативната база. Всичко това е необходима подготовка, което ѝ позволява да определи принципи и основни фактори за моделите за кариерно развитие на библиотечния персонал у нас в контекста на ИО. Тези модели са онагледени в 7 фигури и са интерпретирани в рамките на промяната на обществената парадигма, въздействието на ИО върху библиотеките, съвременните тенденции в управлението на кариерното развитие, традициите в българския библиотечен сектор. Докторантката извежда основните предизвикателства пред изграждането на моделите – създаване на стандарти за категоризиране качеството на професионалната

дейност в библиотеките, равнопоставеност на персонала в различните видове библиотеки, съответствие на критериите за кариерно развитие на положените усилия за развитие и труд и на изискванията за професионални компетентности на библиотечните специалисти. Посочва отговорните фактори и възможна методика за въвеждане на тези модели, съобразена с външната и вътрешната среда на библиотечните организации. В *заключението* докторантката обобщава основните фактори за кариерното развитие на библиотечния персонал в условията на ИО, представя изпълнението на поставените задачи, извежда приносните моменти и дава изводи от изследването си. Те са свързани с необходимостта от модерен подход към кариерното развитие на библиотечните специалисти, съобразен с промените в техните нагласи и ценностна система. Критериите за успешна кариера в съвременните условия зависят от система от професионални компетентности и умения за прилагането им, а това е предпоставка за успеха и бъдещето на библиотечните организации.

Библиографията включва 139 източника – монографии, статии и електронни документи, на български и други езици. Имат интердисциплинарен характер, поради спецификата на изследвания проблем, и са актуални.

Основни приноси:

- изследвани са трансформациите и институционалното развитие на библиотеките в ИО
- промените са обвързани със специалистите, работещи в тях, с техните технологични, организационни и професионални компетентности
- промените в личностната ценностна система са разгледани в контекста на промените в обществото, в управлението на човешките ресурси и в индивидуалното разбиране за кариерата
- аргументирано е мястото на кариерното развитие в управлението на персонала и мениджмънта на организацията
- механизмите за реализация на съвременно кариерно развитие са съобразени с общите и специфични особености на видовете библиотеки
- направен е изчерпателен литературен обзор
- изяснена е терминологията и са предложени съвременни термини, които да бъдат използвани в бъдещи дебати за кариерното развитие в библиотеките

- изследвани са нагласите на студентите по библиотечни специалности на основата на създадена от докторанта анкетна карта и методология
- анализирано е състоянието на кариерното развитие на работещите в различни видове библиотеки на основата на втора анкетна карта, също съставена от докторантката; допълнена е използваната методология в предкариерното проучване
- систематизирани са фактори, принципи и критерии, които определят възможностите за кариерно развитие
- предложени са съвременни модели за кариерно развитие на библиотечния персонал

2. Общо описание на публикациите, които отразяват дисертацията

Публикациите по темата на дисертационния труд са 7, а броят на непубликуваните документи – 4. Всички те са свързани с темата на дисертацията, а засегнатите проблеми са доразработени в дисертационния труд.

В статията *„Библиотечният персонал в контекста на модерното общество”* докторантката разглежда управлението на промяната на персонала от гл.т. на библиотечния мениджмънт, което може да промени кадровата осигуреност на библиотечните организации, и акцентира върху условията за най-рационално използване на кадрите и системата за повишаване на квалификацията.

В *„Кариерното развитие в българските библиотеки през погледа на студентите в специалност „Библиотекознание”* и в *„Кариерното развитие на служителите в българските библиотеки – реалност и перспективи”* Ели Попова представя резултатите от проведени анкети сред студенти от СУ „Кл. Охридски” и УниБит, както и сред библиотечни специалисти, за да проследи нагласите преди и след кариерното развитие. Резултатите, коментарите и изводите докторантката доразвива в дисертационния си труд.

„Комуникацията и кариерното развитие на библиотечния персонал” поставя нов и неизследван в българската научна литература проблем. Авторката разглежда библиотеката като отворена система от разнообразни видове комуникационни канали, които осъществяват информационен обмен между външната и вътрешната среда. Като анализира комуникацията в библиотеката, тя стига до извода, че библиотечната организация

трябва да се разглежда в контекста на съвременните постановки за развитие на организациите, а оттук – в съответствие със съвременните възгледи за управление на човешкия персонал, сред които кариерното развитие е важен и определящ фактор.

В „*Атестацията на библиотечните служители – знак за качество и ефективност*” авторката търси връзката между атестирането на персонала в библиотечните организации и повишаване ефективността на библиотечните служители. Атестацията се разглежда като основание за оптимизиране на програмите за професионална квалификация, като път към ефективна кариера и като инструмент за повишаване ефективността от работата.

В „*Библиотечната професия и поведението на библиотекаря – стара тема с ново съдържание*” Е. Попова анализира тенденциите в съвременното възприемане на библиотечната професия; извежда акценти за авторитета на професията извън библиотеките; посочва фактори, свързани с качествено развитие на библиотечния персонал, като се базира на личните си наблюдения.

В „*Библиотечната професия в контекста на информационното общество*” авторката поставя проблемите пред библиотечната професия, породени от трансформациите в библиотеките след масовото навлизане на ИКТ.

3. Качества на автореферата

Авторефератът отразява вярно структурата и концептуалния анализ на изследването, като ясно представя неговите цели, методи и приноси.

4. Лични впечатления

Познавам Ели Попова отдавна – като колега в Националната библиотека, като участник в семинари и конференции, като активен член на ББИА, а сега директор на Изпълнителното бюро на Асоциацията. Впечатленията ми са, че тя е консенсусен колега, с много добри организаторски и комуникативни качества и професионална подготовка.

5. Заключение

Запознаването с дисертацията и публикациите на Ели Попова ми дава основание за следното заключение:

- кандидатката е представила за рецензиране качествени трудове с научен и научно-приложен характер

- проявява траен интерес към актуални и значими теми в професионалното направление на конкурса и показва умения за задълбоченото им проучване
- участва активно в научни форуми и научно-изследователски проекти

Като имам предвид цялостната научна и научно-приложна дейност и приносите на кандидатката, препоръчвам на членовете на Научното жури за конкурса да гласуват положително за присъждане на Ели Драганова Попова образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки /Информационно-търсещи системи/.

доц. д-р Елена Янакиева

7.10.2014 г.